

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.

Hoofredactie: Dr. H. Schmitz S. J., Ignatius College Valkenburg (L.) Telefoon 35. **Mederedacteuren:** Jos. Cremers, Looiersgracht 5, Maastricht. Tel. 208. — G. H. Waage, Prof. Pieter Willemsstraat 41 Maastricht; R. Geurts, Echt. J. Pagnier, Penningmeester, Duitse Poort 20 Maastricht, Tel. 483, Postgiro No. 125366 Maastricht. **Drukkerij v.h. Cl. Goffin**, Nieuwstraat 9, Maastricht. Telef. 45.

Verschijnt **Vrijdags** voor de Maand. Vergad. van het Natuurhistorisch Genootschap (op den eersten Woensdag der maand) en wordt aan alle Leden van het **Natuurhistorisch Genootschap in Limburg** gratis en franco toegezonden. Prijs voor niet-leden f 6.00 per jaar, afzonderlijke nummers voor niet-leden 50 cent, voor leden 30 cent. Jaarl. contributie der leden f 3.50. Auteursrecht voorbehouden.

INHOUD: Aankondiging Maandelijksche Vergadering op Woensdag 2 Sept. 1931. — Nieuwe Leden. — Verslag der Maandelijksche Vergadering van 5 Augustus l.l. — **Walter Soika S. J.** Stephanotheisa, eine neue Trichogramminengattung. — **F. H. van Rummelen.** Zijn de Hoog- en Middenterassen, en soms andere formatie's, bedekkende oppervlaktegesteenten in Zuid-Limburg van glacialen oorsprong? (Vervolg). — **Dr. C. J. H. Franssen.** De biologie van *Rhodoneura Myrtaea*.

Maandelijksche Vergadering op WOENSDAG 2 SEPT.

in het Natuurhistorisch Museum, precies 6 uur.

NIEUWE LEDEN.

J. Hillegers, Bunderstraat 55, Meerssen; Dr. A. D. Voûte, van Limburg Stirumweg 17, Buitenzorg N. O. I.

VERSLAG DER MAANDELIJSCHES VERGADERING VAN 5 AUGUSTUS L.L.

Met den Voorzitter, Rector Cremers, zijn aanwezig de heeren: F. v. Rummelen, J. Heimans, D. van Schaik, J. C. Rijk, Aug. Kengen, Br. Bernardus, K. Stevens, H. H. Schure, G. Caselli, W. Prick, P. Peters, L. Gregoire, J. Maessen, J. Hillegers en Jos. Beckers.

Na begroeting der aanwezigen richt de Voorzitter een speciaal woord van welkom tot den heer Heimans en memoreert de belangstelling waarin zich onze vereeniging steeds mocht verheugen zoo wel van den kant van wijlen E. Heimans Sr. als ook van den aanwezigen J. Heimans Jr.

Hierna vertoont de heer Gregoire enkele planten door hem in den laatsten tijd verzameld.

Op deze planten, waaronder enkele „adventivae” uit de buurt van Maastricht, komen we later terug (Red).

De heer Heimans, die zijn vacantie doorbrengt te Bemelen, heeft vandaar meegebracht larven van

populierhaantjes *Melosoma populi* L. Larve en kever zitten veel op populierstruiken, vooral op ratelaar, *Populus tremula* L. Op de segmenten der larven zitten wratjes. Worden de larven op een of andere wijze verontrust, dan persen ze uit de klieren in deze wratten aanwezig een sterkriekend vocht, een kliersecret. Ditzelfde vermogen bezitten ook de kevers, waarvan jonge en oude exemplaren sterk in kleur (licht en donkerbruin) verschillen.

Vervolgens laat hij enkele foto's zien, door hem genomen te Bemelen, van *Teucrium montanum* met hare groeiplaats; dit is de eenige vindplaats in Nederland, tevens de meest noordwestelijke voorpost van deze Zuid-Oostelijke soort in Europa, en van *Helichrysum avenarium*. Bemelen is ook van deze plant de eenige vindplaats. Op den oogenblik bevinden er zich nog maar zes bloeistengels van dit zeldzaam gewas!

't Is te hopen dat, zoowel *Teucrium* als *Helichrysum* voor uitroeiing, ook door onverantwoordelijk z.g. „botaniseeren”, mogen gespaard blijven.

De Voorzitter laat zien een mergelblok, 't welk de eigenaardigheid vertoont dat 't z.i. gedeeltelijk uit mergel, gedeeltelijk uit zuiver schrijfkrijt bestaat. Door de goede zorgen van den heer Sprenger, architect te Maastricht, kwam dit blok in 't Museum. 't Werde gevonden in den z.g. Ouden berg te Berg en Terblijt, ter plaatse waar de nieuwe kerk wordt gebouwd, 25 m boven waterspiegel en 35 m onder plateau van den nieuwbouw.

Zijn ontstaan kan, meent spreker, verklaard worden doordat zich in de voormalige Senoonzee, daar ter plaatse, eene kolonie Foraminiferen en Bryozoen heeft bevonden, gansch vrij van zandkorrels etc., zoodat bij de verharding dezer kolonie zuiver schrijfkrijt ontstond, ingebet in eene omgeving van door kiezelzuur aaneengekit zand, klei en zeedierresten (mergel).

De heer van Rummelen vermoedt dat, wat de Voorzitter aanziet voor zuiver schrijfkrijt, verplaatst Gulpensch krijt is, destijds in de Senoonzee, waaruit 't Maastrichter krijt ontstond, terecht gekomen.

Een fossielen-onderzoek aan de hand van slijpplaatjes zal hier denkelijk alléén uitkomst kunnen geven.

Hierna vertoont de Voorzitter enkele fossielen door den heer Marquet verzameld in grintgroeven in de buurt van Schimmert en wel fragmenten van *Ostrea's*, versteend hout, een mooi geconserveerde *Stephanoceras blachdeni* en... de erg afgesleten maar nog goed bewaarde kroon van een paardenkies.

Aan de hand van 't bewuste materiaal deelt hij vervolgens 't volgende mede:

De firma Canoy-Herfkens, Steenfabrieken Venlo, zond aan 't Museum scherven van Romeinsche potten en dakpannen, gevonden op een perceel aan de Maas te Tegelen („Drie Kroonen”) op 'n diepte van $\pm 2\frac{1}{2}$ m.

Vondsten van dezen aard kwamen in Tegelen vaker voor. De Romeinen toch hebben de Tegeler klei al geëxploiteerd. Ze dolven echter slechts eene ± 1.20 m dikke kleilaag, zittende onder de deklaag en rustende op eene harde veel ijzer bevatende onderlaag. Deze ijzerlaag lieten zij onaangestast, zoodat ze de betere vette kleilaag, hieronder gelegen, ongemoeid lieten. Eigenaardig ook is 't dat de Romeinen de door hen geëxploiteerde kleilaag niet gansch weggroeven maar op afstanden van 4 tot 5 m telkens een soort peiler van ± 1 m lieten staan. Deze door de Romeinsche kleidelvers gemaakte graven werden later weer gevuld met de eerst weggenomen deklaag, waarin intusschen scherven van gebroken potten en pannen terecht waren gekomen.

Zoo is 't verklaarbaar dat onze huidige kleidelvers, als ze nu de onder dit alles zittende tweede vette klei uithalen, voorwerpen vinden van Romeinschen oorsprong.

Waar spreker zocht naar een verklaring van het door de Romeinen laten staan van kleipeilers bij de afgravingen, merkt pastoor Kengen op, dat wat toen ter tijde in Tegelen gebeurde, nu nog op dezelfde wijze geschiedt door de leemdelvers b.v. te Belvédère en wel om de eenvoudige reden dat bij hevige regenvallen alsdan 't hemelwater lang zoo veel materiaal niet kan wegspoelen; de werklieden zorgen dat het zich tusschen de peilers verzamelde water gemakkelijker en zonder schade kan wegvoelen of ook ziaken.

De heeren Beckers en Peters merken op dat zich tusschen de vertoonde scherven, welke zonder twijfel van Romeinschen oorsprong zijn, enkele andere bevinden die van lateren datum, ja zelfs van uit de middeleeuwen dateeren. (Achtereenvolgende vestiging van verscheidene volken op dezelfde plaats!)

De heer Schure meent onlangs een sluipwespje te hebben waargenomen, welke als prooi eene spin had, van welke spin alle pooten waren uitgerukt of afgebeten.

De heer Heimans, die er echter vooraf den na-

druk op legt dat omtrent de gedragingen der sluipwespen nog zeer veel onbekend is, betwijfelt dat de door den heer Schure waargenomen wesp eene sluipwesp is geweest. Deze toch leven parasitisch op of in andere dieren, bijna alleen insecten. Zij infecteeren in den regel haar prooi in 't larvenstadium. 't Infecteeren van eieren, poppen en imago's komt zelden voor.

Hij vermoedt dan ook dat 't bewuste dier eene graafwesp was. Graafwespen steken met heur angel de prooidieren — insecten, insectenlarven en ook spinnen — waardoor deze verlamd worden, en verbergen ze dan, waarna ze er een ei bij leggen ter instandhouding harer soort. Dat de waargenomen wesp, als 't 'n graafwesp was, de pooten der spin amputeerde, is niet onmogelijk; nogmaals op dit gebied is nog veel te onderzoeken.

De heer Prick deelt mede in de vogelcollectie te Oudenbosch 'n opgezette waterspreeuw, *Cinclus cinclus aquaticus* te hebben gezien. Waar 't dier vandaan kwam had hij, wegens afwezigheid van den Conservator niet kunnen achterhalen. Aan Hens, — Avifauna der Nederl. Provincie Limburg, — is dit exemplaar klaarblijkelijk niet bekend.

De heer van Rummelen nam in Heerlen 't nest eener boekvink waar, 't welk tusschen twee boomvorken gezeten, aan een dezer vorken netjes met een touwtje was vastgebonden; een mensch zou 't niet beter hebben kunnen doen, en komt naar aanleiding dezer waarneming nog 'ns terug op wat hij reeds vroeger op een onzer vergaderingen vertelde omtrent jonge zwaluwen, welke hij in 't nest met een der pootjes zag gebonden aan een paardenhaar. Verschillende aanwezigen betwijfelen, net als toen ook, de juistheid dezer waarneming en meenen dat de vogels, die niet altijd heel rustig in 't nest blijven zitten, al scharrelende, met de pootjes in paardenhaar, 't welk zich in 't nest bevond, verward raakten.

Zoo iets doet zich meermalen in de vogelwereld voor.

De heer Gregoire zag kortelings geleden 'n duif, welke al trippelende over den grond, met de pooten verward raakte in een katoenen draad.

Pastoor Kengen deed op dit gebied nog 'n aardiger waarneming. Dezen zomer hoorde hij in 'n Maastrichter tuin een helsch spektakel maken door 'n mannetjesmerel, wiens nest zich aldaar bevond. Meenende dat er onraad in de buurt was, ging hij kijken en... vond 't merelwijfje met 'n poot zoodanig vastgeraakt in 'n draad, welke zich in 't nest bevond, dat 't zich niet kon losmaken en, met z'n poot in de draad hangende, buiten 't nest aan 't fladderen was. Toen men den draad had doorgesneden en de vogel bevrijd was keerde de rust in de merelfamilie terug.

De Voorzitter demonstreert een aantal vlinders, einde Juni, in een drietal dagen door hem en den heer Paul Marres verzameld in Rijn-, Moezel- en Ahrdal.

Ofschoon heelemaal niet naar zeldzaamheden werd gezocht en te hooi en te gras slechts hier en daar van de vele rondfladderende soorten vlinders enkele werden gevangen, verzamelden zij toch een twintigtal verscheidenheden, zoowel bij ons in Ne-

derland heel gewoon, alsook zeldzaam en heelemaal niet voorkomende beestjes. Bij ietwat intensief jachtmaken had het soortenaantal minstens verdubbeld kunnen zijn.

Tot deze bij ons niet voorkomende behooren *Melitea didyma*, *Polyommatus virgaurea*, *Zygaena carniolica* en *Zygaena scabiosa*.

Van bij ons zeldzame vlinders laat hij zien *Pararge megaera* (alleen gevangen bij Vaals 1 exemplaar en bij Breda, vrij zeldzaam), *Coenonympha arcania* (slechts bij Nijmegen, Harderwijk, Apeldoorn, Breda en Doorn) en *Odesia atrata*. Dit vlindertje is bij ons bekend van uit Epen; in 1904 ving spreker 1 exemplaar te Rolduc, 't welk verzeld is geraakt in de collectie Latiers.

Niet ver van Adenau vloog *Odesia atrata* in groot aantal.

Aan 't slot der vergadering werden nog getoond een aantal planten, heden middag, hiervoor door Dr. de Wever gedeponereerd in 't Museum. En wel: *Scrophularia Ehrartii* gevonden te Elsloo; *Scrophularia Balbisii*; *Scrophularia Balbisii* × *Ehrartii*, van Herzogenrath; *Scrophularia Neesii* van Stevensweert; *Senecio vulgaris radiatus* van Brunsum.

STEPHANOTHEISA, EINE NEUE TRICHOGRAMMINENGATTUNG

von Walter Soika S. J.

Unter dem Trichogramminen- und Mymarinenmaterial, das ich im September 1930 in Valkenburg, Süddlimburg, Holland gefangen hatte, fand sich ein Trichogramminenmännchen, das in der Flügelform *Centrobria* ähnelte, dem Fühlerbau aber mehr auf *Ophioneurus* hinwies. Auffallend war, dass das Tierchen um die Fühlerglieder einen Wirtel oder Kranz von Borsten besass, der sonst bei keiner anderen europäischen *Trichogramminen*-Art zu finden ist (daher die Wahl des Namens *Stephanotheisa*). Das Tier unterscheidet sich aber von den beiden obengenannten Gattungen durch die zehn Fühlerglieder, von *Ophioneurus* noch besonders durch den anders gestalteten Flügel, von *Centrobria* aber durch die anders gestaltete Randader, und den ganz abweichend gebauten Fühler. Das Tier steht *Ophioneurus* ziemlich nahe, insofern es auch zwei Anelli besitzt, deren einer aber so dicht am ersten Funiculusglied anliegt, das er nur bei sehr starker Vergrösserung als selbstständiges Glied unterschieden werden kann, ähnlich wie bei manchen *Ophioneurus*-Arten. Nach den angegebenen Kennzeichen glaube ich mit Recht eine neue Gattung aufstellen zu können.

Gattungsbeschreibung Stephanotheisa n. g. (♂).

Mit den regelmässigen Haarreihen auf dem Vorderflügel und den kurzen Randhaaren gehört die Gattung unzweifelhaft zu den Trichogrammini, denen sie auch in dem gedrunenen und breiten Körperbau ähnelt; sie unterscheidet sich aber von

ihnen durch die Anzahl der Fühlerglieder, wie schon oben gesagt wurde. Sie besitzt nämlich einen Schaft, Pedicellus, 2 Anelli, 2 Funiculi, 4 Geisselglieder, alles in allem 10 Glieder. Die Costa geht bis an den Rand des Flügels. Die Randader ist anders gebildet als bei *Trichogramma*. Die Randhaare sind kurz. Von *Centrobria* und *Ophioneurus* unterscheidet sich das Tierchen durch die zehn Fühlerglieder und die Borstenwirtel um die Funiculus- und Geisselglieder, sowie durch den anders gestalteten Vorderflügel. Typus der Gattung und einzige mir bisher bekannte Art ist:

Stephanotheisa Vitoldi n. sp. ♂.

Kopf: Ungefähr kubisch, beinahe so breit wie dick, in gleicher Breite mit dem Thorax. Am Hinterkopf drei dunkelrote Punktaugen, Hauptaugen schwarz, mehr kreisrund, Fühler ungefähr in der Mitte des Kopfes eingesenkt, Farbe des Kopfes schwärzlichbraun. Länge 0,16 mm.

Fig. 1. *Stephanotheisa* n. g. *vitoldi* n. sp. Fühler.

Fühler: Anzahl der Glieder zehn, wie oben angegeben. Der Schaft ist das längste Glied, der Pedicellus ein wenig kleiner als der Schaft, jedes Funiculusglied etwa halb so gross wie der Schaft, das erste und dritte Geisselglied sind gleich lang, jedes für sich etwas kleiner als der Pedicellus, das 2. Geisselglied ein wenig kleiner als das erste, das vierte dagegen hat etwa nur 1/6 der Länge des ersten. Die Funiculus- und Geisselglieder sind beinahe doppelt so breit wie Schaft und Pedicellus, zudem hat jedes von ihnen einen Wirtel oder Kranz von je 9—12 Borstenhaaren, das letzte Geisselglied jedoch nur 5. Die Borstenhaare sind durchweg länger als der Schaft. Die Längen der einzelnen Glieder in mm sind: Schaft 0,09 mm, Pedicellus 0,07 mm, Funiculus je 0,04 mm, 1. Geisselgl. 0,06 mm, 2. G. 0,05 mm, 3. G. 0,06 mm, 4. G. 0,01 mm, Länge des ganzen Fühlers also 0,42 mm, Länge der Haare durchschnittlich 0,1 mm.

Körper: Thorax ein wenig länger als Abdomen, Körperform im ganzen genommen gedrunen und breit, Farbe durchweg schwarzbraun, Hinterleib verlängert halbeiförmig, am unteren Ende stumpf und leicht behaart. Pronotum unter dem Kopf kaum hervorragend, Mesonotum halb so lang wie der ganze Thorax, Schildchen etwa halb so lang wie Mesonotum, beide glatt, Schildchen mit einigen wenigen Haaren. Längenverhältnisse: Gesamtlänge des Körpers mit Kopf 0,78 mm, Thorax Länge 0,34 mm, Abdomen Länge 0,32 mm.

Beine: Hüften schwärzlichbraun, die beiden Trochanteren heller, Schenkel in der Mitte dun-